

Gyertyános Gyöngyi (1944–2004)

A debreceni Napfizikai Observatórium alapítója, Dezső Loránt tavaly decemberi halála után a „régí gárda” egy másik tagjától is búcsúznunk kellett. Két nappal 60. születésnapja előtt, 2004. augusztus 2-án hosszú, egyre súlyosabb betegség után, mégis tragikus hirtelenséggel elhunyt Gyertyános Gyöngyi, az Observatórium egykori tudományos munkatársa, e sorok írójának felesége.

Matematikai tehetsége iskolai tanulmányai alatt is feltűnt, ezért természetes volt a matematika-fizika szakon való továbbtanulása. Bár édesanyja egyedül nevelte két lányát betanított munkási fizetéséből, Gyöngyi a tanulmányi ösz-

töndijből és nyári munkákból fedezte életének és tanulásának költségeit. Első egyetemi éve óta dolgozott nyaranként az Observatóriumban. Az igazgató, Dezső Loránt elégedett volt munkaszeretetével, precizitásával, ezért nemcsak szakdolgozatát készíthette itt, hanem államvizsgáján meghívta kutatónak. Álláshely pillanatnyilag nem lévén, tanárként dolgozott fél évig Hajdúnánáson, ahol a hátrányos helyzetű általános iskolában is meg tudta szeretetni – és megértetni – a „félelmetes” matematikát és fizikát.

Amikor 1968 januárjában megüresedett egy álláshely, azonnal hívta az igazgató, és ettől kezdve lett a Napfizikai Observatórium kutatója.

Az ezt követő évek izgalmasak voltak a Napfizikai Observatórium számára több szempontból is. A más observatóriumok, főleg Greenwich adataira alapozott statisztikai kutatások helyett a saját észlelési és feldolgozási technika kialakítása, az egyre javuló anyagi lehetőségek kihasználása műszerek beszerzésére, csupa új és érdekes feladat volt. A Nap kutatásában ekkor inkább a H-alfa megfigyelések, a flerek kutatása és a mágneses mérések voltak elterjedve, a hagyományos fotoszféra-észlelések háttérbe szorultak. Dezső Loránt felismerte, hogy ez az a terület, ahol Debrecen szerényebb lehetőségeivel is nemzetközileg jelentős munkát végezhet (l. bővebben *Ludmány András: Dezső Loránt, Meteor 2004/2., 9. o.*).

Az idézett cikkben említett sziszifuszi munkák jelentős részét végezte Gyertyános Gyöngyi. Részt vett a megfelelő fotoanyag kiválasztására szolgáló, évekre nyúló kísérletekben, a különböző exponáló berendezések próbáin, a napfolt-koordináták mérési technikájának kidolgozásában. Kovács Ágnessel együtt mértek ki napfoltcsoportokat pl. kezdetben úgy, hogy csak egy Abbe-komparátor állt rendelkezésre, amely csak egy koordinátát mér. A kijelölt (esetenként száz körüli) napfolt-umbra egyik koordinátájának mérőmikroszkópos leolvasása és feljegyzése után a fotolemezt pontosan 90 fokkal elfordítva ugyanezt meg kellett ismételni a másik koordinátára is, ügyelve, hogy ne tévesszenek umbrát. Mindezt megismételve esetleg néhány száz lemezen. Az egyszerűen két koordinátát mérő ASCORECORD, a lyukszalagos, később direkt számítógépes koordináta-rögzítés, vagy pláne a jelenlegi digitalizált képek automatikus feldolgozása még távoli jövő volt ekkor. A pontos mérések egy sor szisztematikus hibát is kiderítettek (*differenciális refrakció, fonálkereszt-pozíciószög,*

kamraferdeség, a nagyító lencserendszer disztorziója). Ezek megtalálása, felmérése és korrekciója szintén éveket vett igénybe. A kamraferdeség meghatározása ebből Gyertyános Gyöngyi munkája volt.

A napfolt-sajátmozgásokkal kapcsolatos munkákat a kor lehetőségei miatt elsősorban szovjet folyóiratokban oroszul, vagy szocialista konferenciákon ismertették. A témaválasztás helyességére utal, hogy az utóbbi évtizedben egyre több cikk jelenik meg ebben a témában. A debreceni észlelések híre elterjedt, így a Rómában kiadott *Photographic Journal of the Sun* fennállása alatt rendszeresen közölt debreceni képeket, ezek kiválogatása és elküldése is hozzátartozott feladataihoz.

A debreceni nagy koronográf deklinációtengelyének beemelése, (1973 július). Balról jobbra: Guman István, Gerlei Ottó, Gyertyános Gyöngyi és Kálmán Béla

a Hold kelte-nyugta számolását és gépelését kedvelte.

Munkájában mindig igényes és pontos volt, jellemző, hogy amikor férjének kandidátusi disszertációját, közel 200 oldalt orosz nyelven, diktálás után, három hét alatt gépelte, az egészben mindössze két jelentéktelen hiba akadt. A hanyag munkát másoktól sem tűrte. A megfeszített munka ártott egészségének, ezért 1980 júliusával megvált az Observatóriumtól, otthon maradt, hogy férjének nyugodt háttérrel biztosítson a kutatáshoz. A házimunkát is a rá jellemző gondossággal végezte, emellett a szakma fejlődését is egész a legutóbbi évekig követte. Férje munkáinak első olvasója és kritikusa volt, szakértő kérdései sokszor vezettek jobb, pontosabb fogalmazáshoz, meggyőzőbb érveléshez, időnként újabb vizsgálatokhoz.

A legutolsó másfél évtizedben egészsége kisebb ingadozásokkal, de egyre romlott, az elmúlt néhány évben egyre újabb betegségek támadták meg szervezetét, amelyekkel szembeni harcban végül alulmaradt. De biztosan állíthatom, hogy aki valaha is ismerte, soha nem fogja elfelejteni.

KÁLMÁN BÉLA